

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ANTIFASCISTĂ DIN ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL MIȘCĂRILOR SIMILARE DIN SUD-ESTUL EUROPEI

de dr. GELCU MAKSUTOVICI

În perioada interbelică țările ce își întregiseră teritoriile naționale, îndeosebi după destrămarea Imperiului austro-ungar, depun eforturi pentru realizarea unor acțiuni comune în apărarea independenței și suveranității naționale împotriva tendințelor revanșarde și revizioniste ale țărilor nemulțumite de hotărârile Conferinței de Pace de la Paris, luate la sfârșitul primului război mondial. Astfel, în anul 1921 se pun bazele Miciei Înțelegeri dintre România, Iugoslavia și Cehoslovacia — avînd ca obiectiv principal respectarea tratatelor de pace și a statu-quo-ului teritorial —, ale Înțelegerii Balcanice la 9 februarie 1934 dintre România, Iugoslavia, Grecia și Turcia — alianță regională de securitate și cooperare —, pacte ce se vor destrăma în conjunctura internațională a anilor 1939—1940. Datorită atitudinii conciliatoriste a marilor puteri față de politica statelor fasciste, al doilea război mondial devine o realitate cu tot cortegiul de nenorociri aduse asupra popoarelor.

În țările ocupate de trupele Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, ca o reacție legitimă, iau ființă puternice mișcări de rezistență antifascistă, care se vor dezvolta și mai mult după atacarea, la 22 iunie 1941, a Uniunii Sovietice. Organizarea „frontului civililor“, indiferent de denumirile purtate (maquis, guerilă, război de partizani, luptă de eliberare națională etc.) va fi asemănătoare ca formă de manifestare în cele mai multe țări, avînd în vedere obiectivul comun : lupta împotriva fascismului cotropitor. Cele mai multe vor realiza un adevărat consens național în purtarea luptelor (între toate forțele politice, de la socialiști și comuniști la liberali și conservatori, între toate forțele sociale : muncitori, țărani, intelectuali, mici meseriași și negustori, burghezi patrioți), consens realizat îndeosebi după autodizolvarea Cominternului (Internaționala a III-a Comunistă) la 22 mai 1943, a înțelegerilor intervenite în cadrul Conferinței de la Teheran a șefilor de state ai S.U.A., U.R.S.S. și Angliei la 28 noiembrie—1 decembrie 1943 și succesele din marile operațiuni militare ale aliaților pe toate fronturile celui de-al doilea război mondial. Din punct de vedere psihologic succesele celor din „frontul civililor“, ale acestor voluntari ai morții și libertății, erau mult apreciate de populație, tonifiante, dătătoare de mari speranțe, întregind pe cele de pe fronturi, unde acționau unitățile armatelor regulate. Așa se explică prestigiul postbelic al tuturor luptătorilor din rezistență, deveniți, în marea lor majoritate, conducători legitimi și apreciați ai vieții social-

politice din țările în care au acționat. La aproape 40 de ani de la terminarea războiului, când pretutindeni au apărut valoroase monografii asupra rezistenței antifasciste, și cunoaștem numeroase puncte de vedere naționale, se pune problema căutării nu numai a specificităților, a particularităților, ci și a similitudinilor, a acțiunilor comune, a conjuncturii politice și militare în care s-a acționat în mai multe țări, a rezultatelor luptei, a responsabililor pentru nereușita unor acțiuni și, desigur, a învățămintelor istoriei, pentru necesitatea luptei comune a tuturor națiunilor în apărarea dezideratelor majore ale lumii contemporane. În acest sens se îndreaptă și articolul de față, care se limitează la subzona sud-estului european, a evidențierii rolului mișcării de rezistență antifascistă din România în contextul desfășurării luptelor antifasciste din Iugoslavia, Albania, Grecia și Bulgaria.

Pe bună dreptate tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, sublinia că : „În istoria mondială va rămîne întotdeauna înscrisă, ca una din cele mai înălțătoare pilde de jertfă și sacrificiu, mișcarea de rezistență antifascistă, lupta partizanilor — în rîndul cărora un rol important l-au avut clasa muncitoare, comuniștii —, marea epopee a popoarelor subjugate care s-au ridicat cu arma în mînă împotriva ocupanților nazisti, pentru libertate și independență, pentru apărarea ființei lor naționale”¹.

Prima țară din zona sud-estului european ce cade pradă ocupației fasciste este Albania, atacată la 7 aprilie 1939 de către Italia. După slaba rezistență armată opusă la debarcarea trupelor italiene în porturi, patrioții albanezi organizează acțiuni de sabotaj și grupe de guerilă, dar despre o mișcare de rezistență bine organizată nu se poate vorbi pînă la 8 noiembrie 1941, cînd comuniștii albanezi reușesc să se unească într-un partid, ce va deveni conducătorul luptei pînă la eliberarea completă a țării.

În Iugoslavia lupta de eliberare a început la 7 iulie 1941 în Serbia, după care se va extinde imediat și în celelalte republici, pentru ca la 26 septembrie 1941 să fie luată hotărîrea de transformare treptată a detașamentelor de partizani în formațiuni de luptă ale unei armate revoluționare, cu comandamente pe regiuni, avînd un comandament suprem pe întreaga țară. Aici lupta era îngreunată de faptul că pe lîngă trupele de ocupație ale Germaniei hitleriste și Italiei fasciste acționau și cele ale Ungariei horthyste și ale Bulgariei monarhiste.

În Grecia, la 27 septembrie 1941 a fost creat Frontul Național de Eliberare (E.A.M.), organizație care reunea partidele comunist, agrarian, socialist unit, Uniunea Populară Democratică și alte organizații, iar în decembrie 1941 s-a constituit Comitetul central al armatei de eliberare, care punea bazele Armatei naționale de eliberare (E.L.A.S.). În 1942 au mai luat ființă Uniunea Națională Democratică Greacă (E.D.E.S.) și Mișcarea de Eliberare Națională și Socială (E.K.K.A.), avînd o bază mai restrînsă decît E.A.M. Recent, printr-o hotărîre a guvernului elen, în amintirea zilei de 25 noiembrie 1942 cînd a fost dinamitat podul de

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, voi. 4, Edit. Politică, București, 1970, p. 250.

peste riul Gorgopotamos, pe șoseaua Atena-Salonic ce reprezenta singura legătură terestră cu nordul Greciei și zona de nord a Balcanilor, a fost proclamată „ziua mișcării de rezistență”².

În Bulgaria, Partidul Muncitoresc Bulgar a constituit nucleul luptei antifasciste. La 17 iulie 1942 postul de radio „Hristo Botev” anunța realizarea Frontului Patriotic, printre ale cărei directive erau prevăzute retragerea trupelor bulgare de ocupație din Grecia și Jugoslavia, alungarea nemților din țară.

Turcia, sub presiunea evenimentelor din Balcani, a rupt relațiile diplomatice cu Germania în august 1944, iar în februarie 1945 i-a și declarat război formal³.

Poporul român, credincios tradițiilor de bună vecinătate, a rămas loial tuturor acordurilor încheiate în anii interbelici. În situația gravă a izolării politice și împotriva voinței sale, sub presiunea Germaniei hitleriste va fi tirat în războiul hitlerist de către un guvern iresponsabil față de destinele viitoare ale națiunii. În această situație, Partidul Comunist Român va ridica steagul luptei antifasciste. În platforma-program intitulată sugestiv „Lupta poporului român pentru libertate și independență națională”, elaborată de C.C. al P.C.R. și datată 6 septembrie 1941, încă la primul punct prevedea: „Încetarea războiului contra Uniunii Sovietice. Pace și luptă comună cu Uniunea Sovietică, Anglia, Polonia, Iugoslavia, Cehoslovacia, cu țările democratice și cu toate popoarele iubitoare de libertate, împotriva hitlerismului cotropitor”, definind astfel poziția României în cadrul luptei generale antifasciste, în cadrul mișcării de rezistență românească în contextul european.

Din aceste date sumare reiese faptul că majoritatea popoarelor din perimetrul sud-estului european, sub conducerea comuniștilor, mai ales după atacul hitlerist împotriva U.R.S.S.-ului la 22 iunie 1941, și-au consolidat mișcarea de rezistență antifascistă, găsindu-i cadrul organizatoric adecvat și că atât în formele de organizare, cât și de manifestare sînt foarte multe asemănări. Diferențieri mai nete, în funcție de necesitățile naționale și de conjunctura politică internațională, vor interveni după mai 1943, cînd partidele comuniste vor avea libertatea de a acționa în conformitate cu cerințele proprii.

Vara anului 1943 aduce noi succese forțelor aliate pe toate fronturile celui de-al doilea război mondial, iar la începutul lunii septembrie are loc capitularea Italiei fasciste. Înțelegerile intervenite în cadrul Conferinței de la Teheran aduc și ele schimbări în opinia unor cercuri politice burgheze, încît și în strategia și tactica mișcărilor de rezistență antifascistă se produc noi orientări, mai ales în domeniul alianțelor politice. Toate aceste clarificări vor contribui la accelerarea procesului de grupare a forțelor antihitleriste, înlesnind înțelegeri atât pe plan intern, cât și în colaborările și întrajutorarea dintre mișcările de rezistență, cu deosebire pe parcursul anului 1944. Astfel, postul de radio „România liberă”, în emisiunea din 9 iulie 1944 de la orele 13,35, redînd o știre trans-

² Vezi „Scînteia”, nr. 12518 din 21 noiembrie 1982, p. 6.

³ *Marea conflagrație a secolului XX, al doilea război mondial*, ediția a II-a, Edit. Politică, București, 1974, p. 375.

misă de postul „Iugoslavia liberă“ despre activitatea patrioților români în Iugoslavia, constituiți în grupările „Iancu Jianu“ și „Buciumul Carpaților“, consemna : „Faptul că numai în decurs de două luni trei grupuri de români au luat drumul Macedoniei este foarte semnificativ“⁴.

Colaborări asemănătoare sînt semnalate între forțele de eliberare națională din Iugoslavia cu cele din Albania și Grecia.

Istoricul Gheorghe Zaharia sintetizează excepțional de bine evenimentele, scriind : „Anul 1944 s-a caracterizat ca an al victoriilor decisive ale coaliției antihitleriste, precum și ca an al insurecțiilor antifasciste declanșate la Varșovia și Paris, în România, Slovacia și Bulgaria. Fronturile se apropiau de fruntariile Germaniei naziste, iar intensificarea luptei de eliberare din Iugoslavia, Albania și Grecia, mișcările de rezistență din celelalte țări aflate sub jugul fascist îi slăbeau tot mai mult spațele“⁵.

Revenind la poziția mișcării de rezistență din țara noastră, vom semnala conținutul manifestului semnat de Comitetul Uniunii Patrioților, publicat în primul număr al ziarului „România liberă“ din 28 ianuarie 1943, unde se arată : „Toate popoarele robite ale Europei cotopte și înfometate de nemți s-au organizat și luptă cu îndrăzneală împotriva criminalilor și călăilor hitleriști. În frunte stau cetele neînfricate de luptători iugoslavi, muncitorii, învățătorii și preoții norvegieni, ce nu pot admite robirea țării lor ; s-au ridicat francezii, care și-au înecat mai degrabă vasele la Toulon decît să le lase în mîna fasciștilor germani“.

Politica aceasta realistă, de raliere a tuturor forțelor patriotice, dusă cu răbdare și tenacitate de Partidul Comunist Român, a dus la crearea condițiilor favorabile realizării unui consens național de la partidele comunist și social-democrat la cele național-liberal și național-țărănesc, la cercurile armatei și ale palatului regal, consens ce a asigurat victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944. Efectele acestei victorii au fost imediate pentru întreaga zonă a sud-estului european, contribuind în mod substanțial la ușurarea sarcinilor luptei antifasciste a tuturor popoarelor din acest perimetru. În buletinul de informații al centrului de radio-ascultare București, din 24 august 1944, este reprodus comentariul lui Thomas Cadett de la postul de radio Londra, în care se afirma : „În ultimele 24 de ore s-au petrecut evenimente uimitoare : Parisul a căzut, România a ieșit din război. Germanii sînt în fața distrugerii totale. Efectele imediate ale ieșirii României din război sînt mai degrabă politice și morale... Pentru germani, efectele militare ale ieșirii României din război sînt incalculabile. Problema petrolului, atît de acută pentru ei, devine și mai serioasă prin constantul bombardament al rafinăriilor folosite de germani și ale căilor de transport“⁶.

⁴ Arhivele Statului București, fond Ministerul Propagandei Naționale, dosar 242.

⁵ Gheorghe Zaharia, *România și rezistența popoarelor din centrul și sud-estul Europei în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial*, în vol. *Rezistența europeană*, vol. I, Edit. Militară, București, 1973, p. 420.

⁶ Arh. St. Buc., fond Ministerul Propagandei Naționale, dos. nr. 245/1944, f. 224—225.

Rolul insurecției din România, încă insuficient studiat și cunoscut în istoriografia universală, a fost determinant pentru destrămarea întregii rezistențe a Germaniei hitleriste pe fronturile din răsărit și a influențat în mod hotărâtor operațiile militare și evenimentele politice din sud-estul Europei.

În urma studierii datelor și faptelor referitoare la nașterea și dezvoltarea mișcărilor de rezistență antifascistă a popoarelor din spațiul sud-est european se desprind următoarele constatări :

— în intervalul dintre aprilie 1939—iunie 1941 se produc o serie de clarificări în poziția partidelor comuniste față de intenția statelor ce dominau viața politică internațională, pentru ca în etapa iunie 1941—mai 1943 să asistăm la o intensificare a mișcării de rezistență antifascistă cu forme de organizare și manifestare asemănătoare, datorate în cea mai bună parte influenței și deciziilor Cominternului. După autodizolvarea Internaționalei Comuniste, când partidele comuniste au primit dezlegarea de a acționa în conformitate cu propriile decizii, fără nici o influență sau constrângere din afară, mișcările de rezistență s-au diversificat, în funcție de considerentele naționale, de condițiile interne și externe de desfășurare a luptei. Această perioadă constituie o nouă etapă, calitativ superioară, cu rezultate excepționale în mobilizarea tuturor forțelor patriotice, lărgire ce a dus la crearea de armate regulate ale luptei de eliberare națională, la închegarea unor fronturi patriotice puternice cu consecințe și pe planul dezvoltării vieții postbelice. În unele țări încă din anii războiului s-au format embrioane ale noii puteri populare (Iugoslavia și Albania, nereușită în Grecia), astfel că la sfârșitul războiului problema puterii, în majoritatea cazurilor, a fost soluționată în favoarea maselor muncitoare aflate sub influența și conducerea comuniștilor ;

— mișcarea de rezistență antifascistă a poporului român cuprinde multe date și fapte ce caracterizează lupta generală antifascistă a popoarelor europene, păstrându-și specificitatea în modul de finalizare a luptei ;

— necesitatea introducerii în circuitul științific internațional a temelor privitoare la mișcarea de rezistență românească, a cunoașterii tuturor aspectelor legate de rolul acesteia în lupta generală antifascistă, pentru a impune integrarea ei în istoria universală contemporană la locul ce i se cuvine prin eforturile și consecințele avute în înfrângerea fascismului și victoria deplină împotriva Germaniei hitleriste.

LE MOUVEMENT DE RÉSISTENCE ANTI-FASCISTE EN ROUMANIE DANS LE CONTEXTE DES MOUVEMENTS SIMILAIRES DU SUD-EST DE L'EUROPE

Résumé

En soulignant l'apport des mouvements de résistance antifasciste à la lutte de libération nationale des peuples envahis par l'Allemagne d'Hitler et l'Italie fasciste, l'auteur met en relief la collaboration et l'importance des actions commu-

nes des peuples des Balkan. Dans ce contexte sont présentées les principales étapes de la lutte anti-fasciste, l'accomplissement de l'acte insurrectionnel du peuple roumain à 23 Août 1944 et son rôle dans l'évolution des événements politiques et militaires dans la zone centrale et du Sud-Est de l'Europe pendant l'automne 1944.

L'auteur souligne la nécessité de l'introduction dans le circuit scientifique international de plusieurs thèmes concernant le mouvement de résistance anti-fasciste en Roumanie pour une intégration plus juste dans l'histoire universelle contemporaine.